

Åsarne gamla kyrka

Antikvarisk kontroll vid restaurering, 2007

Åsarne-Västeråsen 3:27, Åsarne socken, Bergs kommun

Martina Berglund

RAPPORT – JAMTLI 2008:17
ISSN 1654-2045

Utgivning och distribution:

Jamtli
Box 709
831 28 Östersund
Tel 063-15 01 00
Fax 063- 10 61 68

© Jamtli, 2008

Allt kartmaterial från GSD-Fastighetskartan © Lantmäteriverket
Dnr 507-97-2674

Omslagsbilder: Neg nr Jlm08M01/15, Jlm07M03/08, Jlm08M01/20

Foto: Christina Persson

Redigering och layout framsida: Lena Ljungkvist, Jamtli Förlag

ISSN 1654-2045

Innehållsförteckning

INLEDNING	3
KARTA	4
HISTORIK	5
MILJÖBESKRIVNING	5
ANTIKVARISKT RESONEMANG	6
BENÄMNING AV BYGGNADSEDELAR	7
BYGGNADSBESKRIVNING	8
Uppgifter om konstruktion	8
Beskrivning av utförda åtgärder	8
KÄLLOR	18

Inledning

Åsarne gamla kyrka ligger i den högt belägna byn Västeråsen och uppfördes 1875-85 i nygotisk stil.

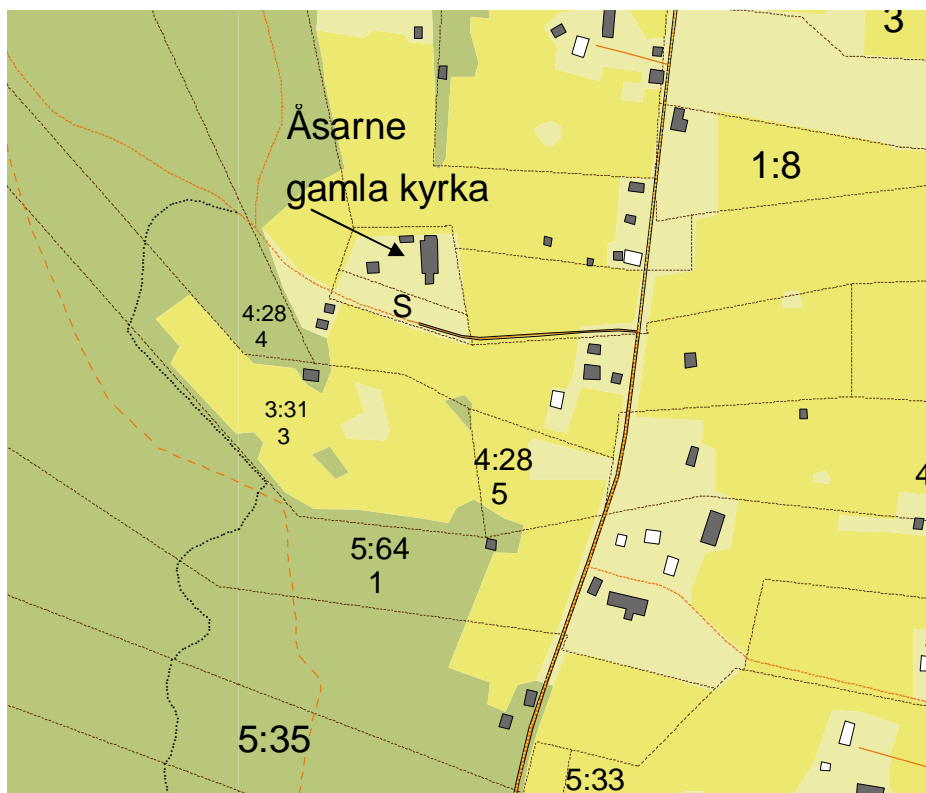
Länsstyrelsen i Jämtlands län beviljade 2007-02-21 samfälligheten tillstånd att genomföra restaureringsåtgärder på Åsarne gamla kyrka (lst dnr 433-979-04). Till grund för arbetet ligger ett åtgärdsprogram daterat 2003-11-19 av arkitekt Åke Månsson, Månsson och Hansson AB, som kompletterats med ett pm när det lämnades in med ansökan 2006-05-02. Underlag för länsstyrelsens beslut är också en minnesanteckning från startmötet 2006-10-17, då länsstyrelsen endast beviljat muntligt tillstånd till åtgärderna, samt e-post från februari 2007. Slutbesiktning skedde 2007-11-08 under närvaro av antikvarisk kontrollant och kyrkonämndens ordförande Jan-Erik Lindberg.

Antikvarisk kontroll och dokumentation har utförts av Christina Persson, Jämtli. Besöksprotokoll, fotografier, ritningar och andra handlingar som rör upprustningen finns i läns museets arkiv. Filmerna har nummer: 07M003, 07M020, 07M029 och 08M001.

Östersund den 19 november 2008

Martina Berglund
Antikvarie

Karta

Ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriverket. Dnr L 1999/387

Historik

Åsarne gamla kyrka uppfördes 1875-1885 efter ritningar av arkitekten Fredrik R Ekberg och ersatte ett litet och otidsenligt kapell. Byggmästare Jöns Berglund var ledare för bygget. Flera förslag till nybyggnad hade lämnats av församlingen, bl a av Berglund själv som sedan gjorde en del förändringar i Ekbergs förslag, t ex i takkonstruktionen och i tornets strävning.

Kyrkan är en långhuskyrka med nygotiska drag med tornet i söder och en lägre sakristia i norr. Mitt på långhusväggen finns sidoentréer placerade. Byggnaden är en stor stolpkonstruktion med spånfillning och både utvändigt och invändigt är väggarna klädda med panel. Panelen är målad i ljusa linoljefärger.

Kyrkan har genomgått två större restaureringar, den första 1911-13. Mellan 1985 och 1990 utfördes den andra då kyrkobyggnaden målades utvändigt och interiören målningsförbättrades. Från början täcktes kyrkan av ett spåntak men 1911-13 byttes det ut mot ett falsat plåttak. På grund av omfattande skador byttes plåttaket igen 1996.

När Inlandsbanan byggdes fick kyrkbyn stå tillbaka för det växande stationssamhället i grannbyn Österåsen. 1929 beslutades att den gamla kyrkan skulle rivas för att ge plats åt en ny i ett mer centralt läge. Rivningen genomfördes dock aldrig och det dröjde ända tills 1960 då en ny kyrka byggdes i byn. Den gamla stod sedan som ödekyrka under 25 år, fram till restaureringen 1985. Idag används kyrkan endast sommartid.

Åsarne gamla kyrka är mycket välbevarad till både exteriör och interiör och tillhör idag stiftets bäst bevarade byggnader i sitt slag.

Miljöbeskrivning

Åsarne kyrka ligger högt i Västeråsens by med vidsträckt utsikt mot öster. Kyrkan är omgiven av en kyrkogård och är orienterad i norr-söder, med tornet i söder.

Bild 1. Åsarne gamla kyrka, 2008 (neg nr 08M001/23).

Antikvariskt resonemang

Avsikten med en kulturhistorisk byggnadsrestaurering är att enbart åtgärda tekniskt skadade delar. Det måste göras stor åtskillnad mellan förslitningsskador och tekniska skador. Förslitning är förändringar som berättar om byggnadens ålder och om hur byggnaden/byggnadsdelen har

använts. Denna typ av förslitningsskador ingår därmed i det kulturhistoriska värdet och bidrar till upplevelsen och förståelsen av gångna tiders vardagsliv. En teknisk skada är en skada som nu eller i en omedelbar framtid äventyrar byggnadens fortlevnad. Dessa skador har reparerats. Vid reparationen har material, framställningsteknik och hantverksteknik varit av traditionellt slag. Den slutliga upplevelsen av hela byggnaden eller enskilda detaljer är densamma som före insatsen.

Trots att insatser måste göras, är meningen med varje allvarligt syftande restaurering att man efter avslutad insats drar sig tillbaka så omärkligt som möjligt. De enskilda, befintliga byggnadsdelarna ska bevaras så långt som möjligt, för att som ”originaldelar” kunna berätta om gångna tiders liv och de förändringar som med åren krävt ändringar och omDispositioneringar i byggnaderna. Varje del som byts ut kan bara berätta om hur man tänkte och gjorde i början av 2000-talet.

Benämning av byggnadsdelar

Byggnadens aktuella delar benämns med väderstreck. Se plan nedan.

Byggnadsplan ÅSARNE GAMLA KYRKA
Berg Åsarne-Västeråsen 3:10
Planen hämad från ATA och tolkad av Sockenkyrkorna. Kulturarv och bebyggelsehistoria

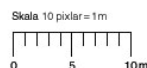
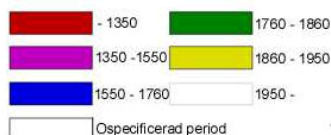

Bild 2. Plan från RAÄ:s bebyggelseregister (norrpil inritad).

Byggnadsbeskrivning

Arbetet har omfattat byte av rötskadad panel i exteriören och ilagning och byte av bärande bjälkar och stolpar i fackverkskonstruktionen bakom den rötskadade panelen. Ansökan omfattade även åtgärder av rötskador i bottenbjälklaget men när golvet togs upp uppdagades att skadorna var så omfattande att arbetet måste utredas närmare innan det kan utföras. Exteriöra målningsarbeten återstår också.

Uppgifter om konstruktion

Grund: Kalkstens- och granitblock

Stomme: Stolpkonstruktion

Fasad: Liggande panel på nivå under fönster, i övrigt stående panel.

Bottenbjälklag: Bärninor nord-sydlig riktning, golvsar öst-västlig.

Ursprungligt plankgolv ovan golvsarna, sedan reglar och brädgolv från 1911 ovan dessa.

Mellanbjälklag: -

Nuvarande takkonstruktion: Sadeltak klätt med falsad och målad, förbehandlad förzinkad plåt, lagd som skivtäckning. Tornspiran är täckt med kopparplåt.

Beskrivning av utförda åtgärder

Fasad

Långhus En mittbandslist löper under fönstren runt hela byggnaden. Här möts den liggande panelen under fönstren och den stående panelen ovanför mittbandslisten. Där den stående panelen går emot mittbandslisten finns små mellanrum som gör att vatten lätt tränger in där. Detta hade orsakat rötskador i panelen och i regelverket bakom panelen (se bild 3).

Listverk och 5 st stående panelbrädor på långhusets vägg mot NO, inne i hörnet mot sakristian har ilagats. Även panelbrädan närmast knuten lagades i. Panelen har handhyvlats innan den sattes dit.

Bjälken (spikregeln) bakom mittbandslisten mot NO som likaså löper i höjd med fönstrens underkant har lagats i ca 1,5 meter. Ilagningen är ca 10 cm djup.

Knutbrädorna består av två brädor på varje fasad. De två knutbrädorna mot NO har ilagats och en knutbräda på östra långväggen lagades.

Den översta brädan på den liggande panelen under listverket byttes ut.

Sågspånsfyllningen, som delvis var mögelangripen, har tagits bort från de väggar där panelen har bytts. Detta gjordes eftersom spånet behövdes tas bort under arbetets gång och för att det blåst bort när väggarna öppnades.

Bild 3. Långhusets NO-vägg under pågående restaurering. Isoleringen har satts dit för att hindra att sågspånet faller ut. Spikregel är ilagad och den rötskadade panelen avkapad. På bilden syns tydligt att knutlådan består av två stående bräder (neg nr 07M003/07).

Bild 4. Utbytt panel på långhusets NO-vägg. Till höger syns sakristian (neg nr 07M020/02).

Sakristia Vatten trängde in vid mittbandslisten framförallt på sakristians norra fasad och rötskador fanns också högre upp på panelen. Anledningen till detta är att vatten trängde in i underkanten av de tre fönster som finns högre upp på fasaden ovanför dörren till sakristian och rann ner innanför panelen (bild 5). Fönsterkarmen lutade inåt istället för utåt i underkant.

Vid knuten mot NO ilagades 2 m i knutbrädornas alla fyra plankor. Vid knuten mot NV ilagades två av knutbrädorna i nederkant. Även en bit av listverket lagades.

Spikregeln bakom mittbandslisten på båda sidor om dörren in till sakristian nyttillverkades och byttes ut i sin helhet. De är 5"x10" som mot hörnstolpen var fäst med en spik och mot sakristians dörr med en dymling. Detta utförande kopierades. Även listverket nyttillverkades.

En kryssträva i väggen till vänster om sakristians dörr byttes ut.

Mot norr byttes alla stående panelbrädor utom 2 st mot väster som kunde ilagas. Ovan denna panel byttes en list.

För att förhindra fortsatt inträngning av vatten i fönstrens underkant gjordes åtgärder (se beskrivning Fönster).

Bild 5. Skadorna på sakristians norra vägg var omfattande (neg nr 07M020/04).

Bild 6. Utbytt panel på sakristians norra vägg (neg nr 08M001/14).

För att hindra vatteninträngning bakom mittbandslisten sågades ett spår i de stående panelbrädorna ovanför listverket i höjd med fönstrens underkant. Listen linoljades två gånger och ett plåtbleck fästes i spåret (bild 7 och 8).

Bild 7. Ett spår sågades upp längs hela fasaden för att kunna fästa ett plåtbleck över mittbandslisten (foto Stig Nilsson).

Bild 8. Detalj av den utbytta panelen och listverket vid sakristians knut mot NO samt den nya plättäckningen (08M001/16).

Fönster

Sakristia

Vatten hade under lång tid runnit in under fönstren på norra fasaden p.g.a. karmunderstycken som lutade åt fel håll. Därför kapades alla fönsterbågar 1,5 cm upp till och nertill för att kunna ge plats åt nya lutande solbänkar.

Solbänkarna byggdes upp med träkilar, 3 cm vid fönsterbågarna och uttunnade till 0 i framkant för att få rätt lutning. Dessa täcktes sedan med plåt.

Bild 9. Karmunderstycket på sakristians fönster lutade inåt vilket gjorde att vatten trängde in under fönstren (foto Stig Nilsson).

Bild 10. Fönsterbräda efter att solbänken byggts upp (foto Stig Nilsson).

Ljudluckor Vatten trängde in framförallt vid tornets ljudluckor men det var svårt att avgöra hur och därmed hur problemet skulle lösas. Det finns två ljudluckor mot varje väderstreck men endast mot norr och väster är de öppningsbara.

På karmarnas sidostycken och mittposter monterades lodräta lister för att täcka springan mellan lucka och karm och för att skapa en dubbel fals för ljudluckorna. Samma sak utfördes på "blindluckorna".

2-3 cm av den nedersta panelbrädan på de öppningsbara ljudluckorna kapades och dropplisten flyttades upp och spikades fast med originalspikarna.

Luckornas karmunderstycken plåttäcktes.
På "blindluckorna" sågades plåtbleckets kant in i den liggande panelen för att få bästa tätning.

Bild 11. Ljudluckorna med plättäckta karmunderstycken och uppflyttad dropplista (foto Stig Nilsson).

Interiör

Torn

Innervägg

Ovanför dörren in till orgelläktaren på våning 3 i tornet, mellan torn och långhus, fanns gamla rötskador i väggen. Antagligen har vatten trängt in här när taket var otätt (bild 13).

Trappan flyttades bort för att komma åt att kapa och ilaga den liggande panelen. Bakom panelen fanns en kryssträva som var rötskadad och som ilagades. På andra sidan av kryssträvan är läktarens stående panel spikad men den var inte särskilt skadad.

Den mest skadade delen av den yttre kryssträvan mot tornet, 6"x6", i väggen ilagades (bild 12). Även 4 st panelbrädor har ilagats.

Sågspånet som fyllde utrymmet i väggen var angripet av mögel och avlägsnades.

Bild 12. Lagning av den yttre strävan i tornets innervägg. Sågspånet i väggen togs bort (07M029/04).

Bild 13. Skadad panel på väggen i tornet bakom trappan på våning 3 i tornet (neg nr 07M003/20).

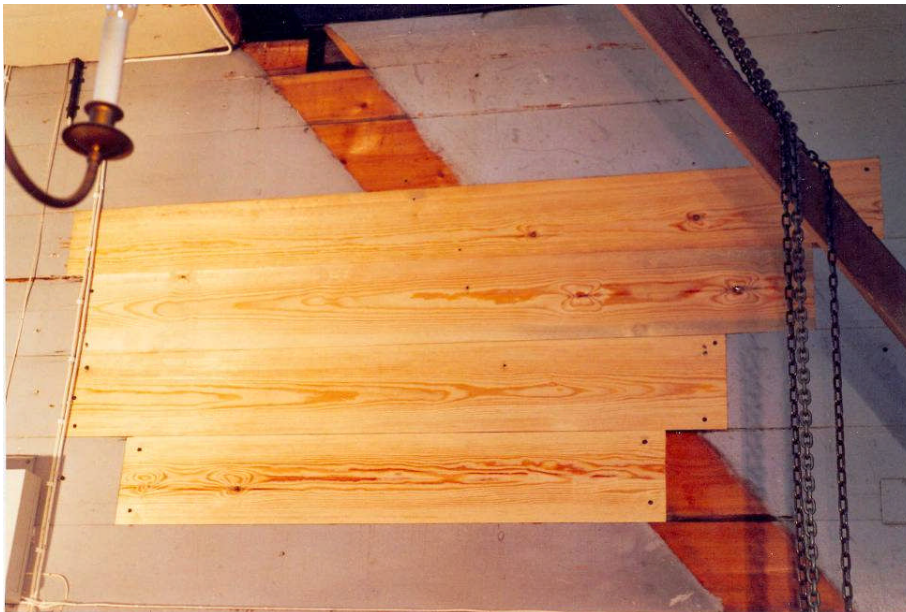

Bild 14. Panelen på väggen i tornet efter ilagning innan trappan monterades tillbaka (foto Stig Nilsson).

Källor

Nilsson, Stig. Åsarne gamla kyrka: Restaureringsarbeten nov 2006-juli 2007.

http://www.z.lst.se/z/amnen/kulturmiljo/Kyrkor/moderna_kyrkomiljoer/asarne.htm 2008-06-16

RAPPORTSERIE – JAMTLI, 2008

ISSN 1654-2045

- 2008:1 Det ideella kulturarvsarbetet, livslång lärande och social ekonomi
- 2008:2 Arkeologisk undersökning. Bølberget, en mesolitisk boplats i Härjedalen
Amanda Jönsson
- 2008:3 Dokumentation och datering av träkonstruktioner i Kyrkås gamla kyrka 2007
Björn Olofsson
- 2008:4 Färgundersökning av Norderö klockstapel 2008
Christina Persson
- 2008:5 Arkeologisk undersökning, september 2007. Smedjan i Forsa
Amanda Jönsson
- 2008:6 Lunndörrens koppar- och nickelgruva
Anna Lindqvist
- 2008:7 Högen – Antikvarisk kontroll vid omläggning av tak på stall, portlider, foderbodur 2007
Svante Freij
- 2008:8 Bräcke kyrka – Antikvarisk kontroll vid interiör restaurering 2006
Svante Freij
- 2008:9 Strånäset – Restaurering av boningshus I, boningshus III och dass, 2006
Martina Berglund
- 2008:10 Åre nya (Duveds) kyrka – Restaurering av fasad, etapp I 2006 och etapp II 2008
Martina Berglund
- 2008:11 Kulturhistorisk karakterisering inför vindkraftsutbyggnad
Anders Hansson
- 2008:12 Ollebacken – Kulturhistorisk karakterisering inför kraftledningsdragning
Anders Hansson
- 2008:13 Söner-Sandtjärn – Arkeologisk utredning inför planerat fritidshusområde vid Storlien
Anders Hansson
- 2008:14 Lilltevedalen – Arkeologisk utredning inför planerade fritidshusområden vid Storvallen
Anders Hansson
- 2008:15 Högen – Restaurering av tak på rökbastu (byggnad XI), 2008
Martina Berglund
- 2008:16 Mörsils kyrka – Restaurering av tornet, 2007
Martina Berglund
- 2008:17 Åsarne gamla kyrka – Antikvarisk kontroll vid restaurering, 2007
Martina Berglund